

*Nina Arsić**

*Jelena Matijašević***

*Nemanja Berber****

UDK: 502/504:342.7

BIBLID: 0352-3713 (2011); 28, (1–3): 23–35

PREGLEDNI RAD

KRIZA ŽIVOTNE SREDINE KAO PROBLEMATIKA LJUDSKIH PRAVA I EKOLOŠKE SVESTI

REZIME: Ideja o zaštiti ljudskih prava prošla je dugi hod kroz istoriju – od antičkih vremena u svom inicijalnom obliku preko buržoaskog perioda u kojem je ideja u potpunosti razvijena, sve do dvadesetog veka u kojem je doživela svoju ekspanziju i internacionalizaciju. Svaka država mora preduzeti sve što je u njenoj moći da izgradi takav pravni poredak koji će omogućiti ostvarivanje i valjane mehanizme zaštite ljudskih prava. Interesantna tema savremenog društva je zdrava životna sredina i ekološka kriza, a u svetlu takve kontemplacije možemo na površinu izvući i pitanje odnosa države prema životnoj sredini i pravo pojedinca da živi u zdravom okruženju. Sa druge strane, društva se između sebe razlikuju s obzirom na razvijenost građanske svesti, edukovanosti i upoznatosti samih građana o tome da je životna sredina zaštićena i pravima koja iz takvog afirmativnog odnosa (građanskopravnog, ustavnopravnog i krivičnogpravnog) prema životnoj sredini proizilaze. U radu su prikazani osnovni dokumenti kojima se garantuju ljudska prava, a među njima i pravo na zdravu životnu sredinu, osvrst na stanje u ovoj oblasti u našem ekonomsko-pravnom sistemu, te ekološka odgovornost društva prema životnoj sredini i ekonomske koordinate, kao i elementi koji jasno ukazuju da postoji ozbiljna kriza ekoloških prava i životne sredine uopšte.

Ključne reči: ljudska prava, životna sredina, ekološka odgovornost, kriza životne sredine

* Saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Univerzitet u Novom Sadu

** Asistent na krivično-pravnoj katedri i pomoćnik rukovodioca i koordinator Centra za edukaciju i specijalističke kurseve, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

*** Saradnik u nastavi, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Univerzitet u Novom Sadu

Uvod

Savremeno društvo suočava se sa velikim ekološkim problemima u poslednjih deset godina. Problem ispuštanja zagađujućih gasova uticao je na nastanak rupa na ozonskom omotaču i globalnog zagrevanja, a time i na klimatske promene koje danas uveliko pokazuju sve negativne posledice po životnu sredinu. Isto tako, rast cena radne snage, energenata za pokretanje proizvodnih pogona, poreskih obaveza i ekoloških propisa u razvijenim zemljama podstaklo je transnacionalane kompanije da izvoze svoj kapital u manje i nerazvijene zemlje. U tim državama koje vape za kapitalom, proizvodnja se danas obavlja u nekontrolisanim uslovima i prouzrokuje takođe velika zagađenja.¹ Degradacija životne sredine i svi negativni štetni efekti šire se kroz svaku državu. Ovi i slični argumenti ukazuju na to da postoji ozbiljan problem u životnoj sredini, koji bi mogao dobiti epitet kriznog.

Razmatranje krize životne sredine sa svojim negativnim efektima dovodi do pitanja o posledicama po čoveka, njegovo zdravlje i uslove života. Zagađen vazduh, voda, zemljište i hrana, pojava novih bolesti, ratova i siromaštva, nejednak razvoj i raspodela između bogatih i siromašnih upućuje na probleme koji dotiču osnovna ljudska prava, kao što su pravo na život, pravo na zdravu životnu sredinu, pravo na hranu.

Na osnovu iznetog, potrebno je razmotriti problematiku ljudskih prava (a među njima prava na zdravu životnu sredinu) u korelaciji sa nastalim promenama i krizom životne sredine.

Pravo životne sredine kao nova grana prava

Problematika pravne zaštite životne sredine u Evropi je tek sedamdesetih godina XX veka izašla iz nerazvijenog i nesistematizovanog oblika u jedan integralni koncept, a do tada je ova materija izučavana parcijalno u okviru tradicionalnih pravnih disciplina. Na taj način se počela konstituisati nova grana prava. Na početku je ova nova grana prava bila zasnovana na tzv. antropocentričnom konceptu koji se temelji na ideji da svaki čovek ima pravo da živi u zdravoj životnoj sredini, ali je ovaj koncept pretrpeo kritike i u novije vreme se razvija tzv. ekocentrični koncept. Kritika antropocentričnog principa zasnovana je na činjenici da se pokazalo da zaštita

¹ Berber, N. (2009.) Uloga transnacionalnih korporacija u razvoju zemalja u tranziciji, Naučni skup sa međunarodnim učešćem: Inostrani kapital kao faktor razvoja zemalja u tranziciji, Zbornik radova, Kragujevac, Ekonomski fakultet, str. 293–308, str. 298–302

okruženja zavisi od pojedinca odnosno od toga da li će neko od građana zahtevati preduzimanje određenih mera. Novi, ekocentrični koncept, zasniva se na ideji da određena dobra u čovekovom okruženju moraju uživati poseban režim i uživati pravnu zaštitu nezavisno od čovekovog prava na zdravu životnu sredinu.²

Štokholmska deklaracija, odnosno Deklaracija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini iz 1972.³ godine uvodi pojam prava na zdravu životnu sredinu, a istom prilikom doneta je i odluka o osnivanju centralne Agencije – UNEP⁴ Ujedinjenih nacija koji bi se bavio problemom zaštite životne sredine i koordinacijom aktivnosti na ovom polju. Na početku je potrebno postaviti ispravne temelje u analizi ovih akutnih pitanja. Iako je zdravu životnu sredinu teško definisati, sa pravnog aspekta relevantna je definicija koju sadrži „Konvencija Saveta Evrope⁵ o građanskoj odgovornosti za štetu nastalu aktivnostima opasnim po životnu sredinu” iz 1993. godine⁶, ali je neophodno istaći da još uvek ne postoji međunarodni instrument koji obuhvatno reguliše njenu zaštitu.

Postavlja se pitanje da li se može ustanoviti pravo na zdravu životnu sredinu, zajemčeno svakom čoveku. „Pravima solidarnosti” ili u pravnoj nauci poznatim i kao pravima treće generacije mnogi osporavaju kvalitet ljudskih prava jer ističu da se ne mogu ostvariti za kratko vreme s obzirom da su sredstva za njihovo ostvarivanje vrlo ograničena i zavise od stepena ekonomske razvijenosti države. Izdvajanje od bruto domaćeg proizvoda (BDP) predstavlja najznačajniji pokazatelj i meru na osnovu koje se može

² Nikolić, D., et al., (2009). Osnove prava životne sredine, Univerzitet u Novom Sadu – Pravni fakultet Centar za izdavačku delatnost, str. 47

³ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, Sweden, from 5 to 16 June 1972

⁴ UNEP – United Nations Environment Programme, Agencija orijentisana da obezbedi liderstvo i podsticanje partnerstva u brizi za životnu sredinu, tako što inspiriše, informiše i omogućava ljudima da poboljšaju kvalitet života, bez ugrožavanja budućih generacija; (2011, Mart 07) <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43>

⁵ Convention on Civil Liability for damage resulting from activities dangerous to the environment, Lugano, 21.VI 1993 – Ugovor iz Lisabona o Izmenama i dopunama Ugovora o Evropskoj uniji i Ugovora o osnivanju Evropske zajednice, stupio je na snagu 1. decembra 2009. godine; (2011, Mart 07) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/150.htm>

⁶ Po ovoj Konvenciji (član 2 stav 10) životna sredina se definiše kao „skup prirodnih resursa, kako biotičkih tako i abiotičkih, kao što su vazduh, voda, zemlja, fauna i flora i međudejstvo istih faktora; svojina koja čini kulturno nasleđe; i osoben vid pejzaža”

utvrditi koliko jedna zemlja ulaže u zaštitu životne sredine i održivi razvoj. Npr. izdvajanje za zaštitu životne sredine iz BDP Srbije iznosilo je:⁷

2001 – 2005:	0,3 % BDP
2008	0,4 % BDP
Projekcija za 2014	1,5 % BDP
Projekcija za 2017	2,5 % BDP

Izdvajanje od svega 0,3% BDP veoma je nisko i upućuje na to da je neophodno kreirati dodatne izvore finansiranja, međutim planirane vrednosti za 2014. – 2017. dostižu vrednosti BDP koje ostale zemlje iz regiona, sadašnje članice EU, odvajaju za održivi razvoj (obrazovanje, zaštita životne sredine, istraživanje i razvoj i sl.). Naravno, mogu se očekivati i određene korekcije u skladu sa privrednim i ekonomskim rastom (padom) zemlje, što će uticati na promene ulaganja u zaštitu životne sredine.

Iako su način zaštite, objekat zaštite, nosioci zaštite i ko se stara o njihovoj zaštiti drugačiji od građanskih i političkih prava smatra se da je ispravan stav Komiteta Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava⁸ da nesumnjivo postoji neophodnost u aktivnostima država na polju preduzimanja svih koraka do svojih maksimuma da bi se u budućnosti obezbedilo ovo pravo.⁹ Na taj način je primarna pažnja sa pitanja definicije i sadržine prava na životnu sredinu preusmerena na pitanje zaštite prava na život u zdravoj životnoj sredini. Pitanje sadržine zamenjeno je pitanjem procedure. Proceduralni aspekt prava na život u zdravoj životnoj sredini taksativno čine: pristup informacijama o životnoj sredini, učestvovanje u donošenju odluka koje se tiču životne sredine, pravo da se preispituju odluke koje se tiču životne sredine.¹⁰

Ovaj momenat je posebno ojačan usvajanjem Arhuske konvencije¹¹ iz 1998. godine u okviru Ekonomske komisije Ujedinjenih nacija za Evropu

⁷ <http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/assets/download/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-Republike%20Srbije-Finalni-Nacrt.pdf> (2010, Septembar 01) str. 128

⁸ United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (2011, Mart 07) http://en.wikipedia.org/wiki/Committee_on_Economic,_Social_and_Cultural_Rights

⁹ Član 2, stav 1. Povelje o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima – International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, usvojena na skupštini Ujedinjenih Nacija 16. decembra 1966., a stupila na snagu 03. januara 1976. godine

¹⁰ Collina McGill, L., (2007). International Journal of Sustainable development law and policy, 3 McGill J.S.D.L.P., str. 119–153

¹¹ The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters, poznatija kao Arhuska konvencija (Aarhus Convention), doneta 1998. godine, stupila je na snagu 2001. godine. Narodna skupština Republike Srbije je usvojila Zakon o potvrđivanju Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine (ratifikovala

(UNECE), koja je stupila na snagu oktobra 2001. godine a na osnovu koje se uređuje učešće javnosti u pitanjima koja se tiču prava na zdravu životnu sredinu. Arhuskom konvencijom se definišu obaveza i prava strana ugovornica prema javnosti, i po prvi put se ističe da se, pravo osobe da živi u zdravoj životnoj sredini koja odgovara njenom zdravlju i blagostanju, svrstava u katalog osnovnih ljudskih prava.

Za pitanja vezana za usklađenost sa Arhuskom konvencijom, nadležan je Komitet za usaglašavanje¹², koji se bavi pitanjima usklađenosti sa odredbama Konvencije, daje preporuke, priprema izveštaje o implementaciji odredbi Konvencije, na zahtev ugovornih strana, zatim, prati, procenjuje i olakšava implementaciju u skladu sa članom 10, stavom 2, Konvencije, a koji se odnosi na kontinuirano praćenje primene ovog međunarodno-pravnog instrumenta.¹³

Arhuska konvencija sadrži 3 grupe pravila koja se odnose na: 1.) prava građana na dostupnost informacijama; 2.) prava građana da učestvuju u donošenju odluka o životnoj sredini; 3.) pristup pravosuđu u slučaju da su prethodna dva prava narušena (pravna zaštita).¹⁴

Pravo na zdravu životnu sredinu u konvencijama o ljudskim pravima

Relevantni međunarodnopravni dokumenti kojima se garantuju ljudska prava u većini slučajeva ne sadrže norme kojima se pominje pravo na zdravu životnu sredinu, a ako i sadrže predstavljaju izuzetak.¹⁵ Dva dokumenta regionalnog karaktera, „Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda”¹⁶ i „San Salvadorski protokol uz Američku povelju o ljudskim pravima”¹⁷ garantuju pravo na zdravu životnu sredinu.

Arhusku konvenciju) 12. maja 2009. godine (*Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 38/09). V. više: <http://www.unece.org/env/pp/> i <http://www.aarhuskg.rs/page/arhuska-konvencija/>

¹² Aarhus Convention Compliance Committee; (2011, Februar 01)

V. više: <http://www.unece.org/env/pp/ccBackground.htm>

¹³ Konvencija o dostupnosti informacija, učešću javnosti u odlučivanju i dostupnosti pravosuđa u pitanjima koja se tiču životne sredine (2011, Februar 05) <http://www.aarhuskg.rs/pub/download/ARHUSKA%20KONVENCIJA%20-TEKST.pdf>

¹⁴ Arhuska konvencija (2011, Februar 05) <http://www.aarhuskg.rs/page/arhuska-konvencija/>

¹⁵ Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta (*Sl. list SFRJ* br. 15/90, *Sl. list SRJ* br. 4/96 i 2/97) u članu 24. ističe da države ugovornice priznaju pravo deteta na uživanje najviše ostvarevog životnog standarda i da će države težiti ostvarenju ovog prava pri čemu će između ostalog posebno uzeti u obzir opasnosti i rizike zagađenja životne sredine

¹⁶ African Charter on Human and Peoples' Rights iz 1981. godine u članu 24 ističe; svim narodima se jemči pravo na opšte zadovoljavajuću životnu sredinu, povoljnu za njihov razvoj.

¹⁷ Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the area of Economic, Social, and Cultural Rights, poznatiji kao Protocol of San Salvador (San Salvadorski protokol)

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava¹⁸ ne pominje pravo na život u zdravoj životnoj sredini, ali je Evropski sud za ljudska prava čija je jurisdikcija ustanovljena za povrede prava iz konvencije svojom praksom, posredno priznao značaj ovog prava na način da je različite aspekte zaštite životne sredine doveo u korelaciju sa drugim pravima iz Konvencije. Praksa Suda za ljudska prava je pretrpela značajne promene od prvih predstavljeni koje su se odnosile na životnu sredinu ovom sudu pa do danas. Danas je praksa ovog suda ustanovljena u oblasti indirektno zaštite životne sredine (uglavnom se to čini posrednim tumačenjem prava na porodičan život iz člana 8. Povelje i prava na slobodno uživanje imovine iz člana 1. Protokola 1.)

Potrebno je naglasiti da su nacionalni pravni sistemi uvek dužni da prvi pruže odgovarajuću pravnu zaštitu te je stoga uloga Evropskog suda za ljudska prava supsidijarna. U svetlu ove činjenice ističemo da je u narednom periodu moguće očekivati mnogobrojne predstavke protiv Republike Srbije zbog povreda zajemčenih prava posredno izazvanih povredom prava na život u zdravoj životnoj sredini.

Republika Srbija i *acquis communautaire* u oblasti životne sredine

Ratifikacijom Sporazuma o asocijaciji i pridruživanju Evropskoj uniji, Republika Srbija se obavezala da uskladi svoje propise sa pravom Evropske unije. Reforma propisa u oblasti zaštite životne sredine Republike Srbije započeta je usvajanjem Zakona o zaštiti životne sredine iz 2004. godine¹⁹, Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu²⁰, Zakona o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu²¹ i Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine²².

Nacionalna strategija Srbije za pridruživanje Srbije i Crne Gore EU iz juna 2005. predstavlja prvi dokument kojim su predviđene buduće aktivnosti Vlade Republike Srbije u oblasti zaštite životne sredine. Nacionalnim

usvojen je 1988. godine od strane strana ugovornica američke konvencije. U članu 11. Protokola, svima se garantuje život u zdravoj životnoj sredini i pristup osnovnim javnim službama. Takođe se države obavezuju na promovisanje zaštite, očuvanje i unapređenje životne sredine.

¹⁸ European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms usvojena je u okviru Saveta Evrope 1950. godine. Konvencija je potvrđena od strane SCG (*Sl. list SCG*, br. 9/03)

¹⁹ Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04

²⁰ Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04

²¹ Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04

²² Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04

planom za integraciju Srbije u EU predviđaju se ciljevi (kako srednjeročni tako i kratkoročni) u oblasti životne sredine koji su usmereni na usklađivanje prava sa *acquis communautaire*-om. Političku odgovornost za neadekvatno sprovođenje toliko potrebne reforme u oblasti životne sredine, na prvom mestu snosi Narodna skupština Republike Srbije.

S obzirom da je ustavotvorac zagantovao pravo na zdravu životnu sredinu, trebala bi ozbiljnije shvatiti problem zaštite životne sredine i uopšte ekološke krize.²³ Zaštita prava životne sredine kao jednog od osnovnih i individualnih ustavnih prava građana ostvaruje se u dva vida – u unutrašnjem pravu i pred međunarodnim pravom. Zaštita prava na zdravu životnu sredinu u okviru unutrašnjeg prava uključuje nekoliko oblika zaštite zavisno od toga koji organi odlučuju o zaštiti prava. U unutrašnjem pravu u zaštiti učestvuju organi uprave, sudska zaštita kao primarni vid zaštite individualnih prava, ustavno sudska zaštita kao vid neposredne zaštite individualnih prava i zaštitu koju pruža ombudsman.²⁴

Jedan od najznačajnijih elemenata koji dovode do podizanja ekološke svesti u Srbiji, strateškog koncepta razvoja održive privrede i ekonomije te samim tim i jačanja prava na zdravu životnu sredinu je Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije. Trenutni Nacrt strategije definiše održivi razvoj kao ciljno-orijentisan, dugoročan (kontinuiran), sveobuhvatan i sinergetski proces koji utiče na sve aspekte života (ekonomski, socijalni, ekološki i institucionalni) na svim nivoima. Održivi razvoj je orijentisan na izradu modela koji na kvalitetan način zadovoljavaju društveno-ekonomske potrebe i interese građana, a istovremeno eliminišu ili značajno smanjuju uticaje koji predstavljaju pretnju ili štetu po životnu sredinu i prirodne resurse.²⁵ Dugoročni koncept održivog razvoja podrazumeva stalni ekonomski rast, ali takav koji osim ekonomske efikasnosti i tehnološkog napretka, većeg učešća čistijih tehnologija i inovativnosti celog društva i društveno odgovornog poslovanja, obezbeđuje smanjenje siromaštva, dugoročno bolje korišćenje resursa, unapređenje zdravstvenih uslova i kvaliteta života i smanjenje nivoa zagađenja na nivo koji mogu da

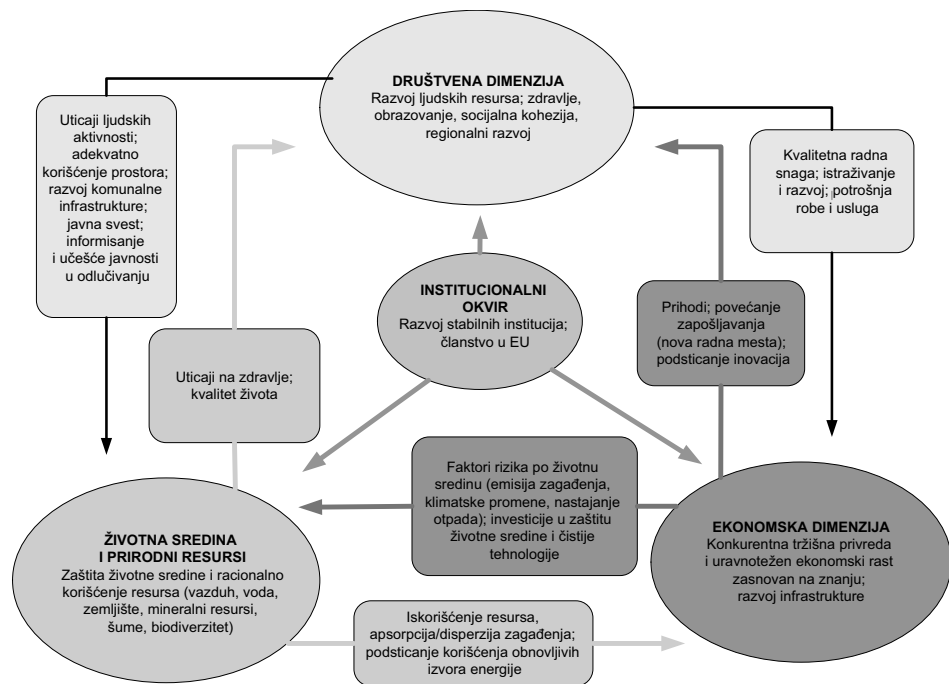
²³ Ustav Republike Srbije iz 2006. godine jemči pravo na zdravu životnu sredinu u članu 74. i dopunjuje ga na taj način što ističe da svako ima pravo na pravovremeno i potpuno obaveštavanje o njenom stanju

²⁴ Nikolić, D., et al., op. cit., str. 91

²⁵ Nacionalna strategija održivog razvoja, *Sl. glasnik RS*, br. 57/8, str. 21; (2011, Februar 01) <http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/assets/download/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-Republike-Srbije.pdf>

izdrže činioci životne sredine, sprečavanje budućih zagađenja i očuvanje biodiverziteta.²⁶

Slika 1. Tri stuba održivog razvoja u Republici Srbiji

Izvor: Nacionalna strategija održivog razvoja, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2008, str. 6 (2011, Februar 01) <http://www.odrzivi-razvoj.gov.rs/assets/download/Nacionalna-strategija-odrzivog-razvoja-Republike-Srbije.pdf>

Iz definicije navedene u Strategiji vidi se da će cilj održivog razvoja biti da dovede do ravnoteže tri ključna faktora, odnosno tri stuba održivog razvoja, prikazana na slici 1: održivog ekonomskog rasta, održivog razvoja društva i zaštite životne sredine spajajući ih u jednu celinu podržanu odgovarajućim institucionalnim okvirom. Na taj način, uljučujući i razmatrajući odnose društva i životne sredine, podržanih jakim institucionalnim okvirima (zakonima, podzakonskim propisima, institucijama,...) povezuje se održivi razvoj sa ljudskim pravima, odnosno ekološka prava kao sastavni i nerazdvojni element garantovanih ljudskih prava.

²⁶ Ibid.

Kriza životne sredine i instrumenti zaštite životne sredine u Republici Srbiji

Globalizacija kapitala, enorman ekonomski rast i razvoj pojedinih zemalja, siromaštvo i ratovi u zemljama tzv. trećeg sveta prouzrokovali su degradaciju životne sredine i pad kvaliteta života ljudske populacije uopšte. Ono što se dešava društvima u tranziciji ali i državama razvijene ekonomije, je suprotstavljanje ekonomskog napretka i zaštite životne sredine. Zakonom o zaštiti životne sredine²⁷ posvećena je posebna pažnja po pitanju zagađivanja životne sredine, odgovornosti zagađivača i naknadi koju je dužan da učini i upućuje na shodnu primenu Zakona o obligacionim odnosima²⁸ u postupcima naknade štete za sve slučajeve koji nisu predviđeni Zakonom o zaštiti životne sredine. Zakon o obligacionim odnosima sadrži pravni osnov za podizanje tzv. ekološke tužbe u situacijama kada postoji potreba za zaštitom od izvora opasnosti, koji pretili neodređenom broju lica (ovom tužbom se štite različiti interesi a interes zaštite životne sredine je samo jedan od njih), a tužbu može da podnese svako lice, bilo da mu pretili neposredna opasnost ili da je podnosi u ime onoga kome opasnost pretili.

Ovo predstavlja tzv. građanskopravnu zaštitu životne sredine ali naš pravni sistem poznaje i krivična dela protiv životne sredine, inkriminisana Krivičnim zakonikom Republike Srbije²⁹. Krivična dela protiv životne sredine predstavljaju protivpravna, društveno opasna ponašanja pojedinaca upravljena protiv životne sredine, a za koje je zakonom predviđena krivična sankcija. Objekat ovih delikata, koji predstavljaju ekološka krivična dela, je čovekova zdrava životna sredina sa jedne strane a sa druge strane osnovno ljudsko pravo – pravo na zdravu životnu sredinu. Krivičnopravna zaštita je predviđena i drugim zakonima poput Zakona o zaštiti životne sredine i Zakona o vodama³⁰. Krivična dela protiv životne sredine predviđena krivičnim zakonikom obuhvataju 18 krivičnih dela³¹ a za najteže

²⁷ Član 108. Zakona o zaštiti životne sredine

²⁸ Zakon o obligacionim odnosima, (*Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 31/93 i *Sl. list SCG*, br. 1/2003 – Ustavna povelja)

²⁹ Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 107/05 i 72/09

³⁰ Zakon o vodama, *Službeni glasnik RS*, br. 46/91, 53/93, 67/93, 48/94 i 54/96

³¹ Ova krivična dela čine poglavlje XXIV a raspon krivičnih dela kreće se od zagađenja životne sredine (član 260), preko nepreduzimanja mera zaštite životne sredine (član 261), povreda prava na informisanje o stanju životne sredine (član 268), pa sve do ubijanja i mučenja životinja (član 269) a relevantna je i glava XXIII u kojoj se nalaze dela zagađivanje vode za piće i životnih namirnica (član 258), nesavesno vršenje pregleda životnih namirnica (član 257) i proizvodnja i stavljanje u promet škodljivih namirnica (član 256)

oblike krivičnih dela protiv zdravlja ljudi predviđena je kazna zatvora u trajanju od 12 godina. Propise kojima se štiti životna sredina, a koji postoje u našem pravnom sistemu, moguće je podeliti u tri grupe (krivično-pravni propisi, privrednopravni propisi i prekršajni propisi)³². Orijentacija društva treba da bude usmerena strožijoj kaznenoj politici, respektovanju stručnjaka iz ovih oblasti koji bi posvećenim radom stekli reputaciju pouzdanih veštaka, te monitoring stanja životne sredine u Srbiji i naravno, da kao temelj i kohezivni faktor, ekonomski stručnjaci ponude pravi modus za iznalaženje optimalne mere između ekonomskog razvitka i prava na zdravu životnu sredinu.³³

Kao potvrdu trenutno lošeg stanja u kojem se nalazi Republika Srbija, u kontekstu prethodno rečenog o društvima u tranziciji i ekološkoj krizi, možemo navesti istraživanje koje je obavio britanski časopis „*Economist Intelligence Unit*”, a na osnovu prethodno precizno determinisanih kriterijuma kojima se može okarakterisati „najekološkiji” grad u Evropi. Kriterijumi kojima su se inicijatori i izvršioci istraživanja vodili bili su emisija ugljen dioksida, ekološka svest žitelja, kvalitet vazduha, uklanjanje otpada, a epitet najzelenijih poneli su skandinavski gradovi Oslo, Kopenhagen, Stockholm. Primetno je da među „zelenim” gradovima nema gradova bivših komunističkih zemalja.

Zaključak

Zagađena životna sredina i apeli velikih svetskih organizacija, u pravcu zaštite preostalih prirodnih resursa jesu stvarnost u kojoj se nalazi savremeni čovek. Zagađenje i degradacija su dostigli nivo na kojem se može koristiti izraz „kriza životne sredine”. Prezentovani dokumenti i zakoni kojima se garantuju ekološka prava i pravo na zdravu životnu sredinu kao deo treće generacije ljudskih prava predstavljaju tek mali deo odgovora na problematiku ekoloških a time i ljudskih prava. Pristup problemu podrazumeva mnogo drugih aspekata, kao na primer, nastanak sasvim novog društvenog konteksta čime se stvara prostor za uzajamno približavanje čoveka i prirode, ali i čoveka čoveku.³⁴ Da bi se problemu ekološke krize, posmatrane kroz prizmu ljudskih prava, pristupilo još primerenije, potrebno

³² Jovašević, D., (2005). Zaštita životne sredine, str. 34, Službeni list SCG

³³ Pregled stanja životne sredine – Republika Srbija, drugi pregled, Ekonomska Komisija za Evropu, Komisija za programsku politiku u oblasti zaštite životne sredine, Ujedinjene nacije, Njujork i Ženeva, 2007 http://www.unece.org/env/epr/epr_studies/native/Serbia%20II.pdf

³⁴ Vasović, V., (2006.). Ekološka kriza i savremena teorijska misao, I Nacionalna konferencija o kvalitetu života, Kragujevac, str. 12

je skrenuti pažnju na jedan poseban momenat, a to je edukativni aspekt. Sve više se ističe da je ekološku svest moguće izgraditi adekvatnom edukacijom.³⁵ Ukoliko se u našem društvu podigne svest građana i samim tim istakne činjenica da osim kolektivne postoji nesumnjivo i individualna ekološka odgovornost, moguće je očekivati ekološki napredak u svim segmentima, a samim tim i poštovanje ekoloških ljudskih prava.

Nina Arsić

Teaching assistant, Higher School of Professional Business Studies, University of Novi Sad

Jelena Matijašević

The assistant at the Department of the Criminal Law and the assistant of the manager as well as the coordinator of the Educational Centre and specialized courses, The Faculty of Law, University Business Academy

Nemanja Berber

Teaching assistant, The University of Novi Sad

Environmental Crisis as a state of Human rights and Environmental awareness

A b s t r a c t

The idea of human rights protection has gone a long path through history – from ancient times in its initial form through the bourgeois period in which the idea was completely developed, till the twentieth century, when it has experienced huge expansion and internalisation. Each country must undertake everything in its power to build such a legal system that will allow the exercise and proper mechanisms to protect human rights. An interesting topic of modern society is a healthy environment and ecological crisis, and in the face of such contemplation one can draw to the surface the issue of state's attitude towards the environment and the right of the individual to live in a healthy environment. On the other hand, societies differ among themselves according to development of civil consciousness, awareness and familiarity of their citizens with the fact that the environment is legally protected and the human rights which go along with such affirmative relation to the environment thereof (civil, constitutional and

³⁵ Goleman, D., (2010). Ekološka inteligencija – poznavanje skrivenih uticaja onoga što kupujemo, Geopoetika

criminal). This paper demonstrates the basic documents which guarantee human rights, among them the right to a healthy environment, review the current situation in this field of our economic and legal system, and environmental responsibility of society towards the environment and economic coordinates, as well as elements that clearly indicate that there is a serious crisis of environmental rights and the environment in general.

Key words: Human Rights, the Environment, Ecological responsibility, Environmental crisis

Literatura

1. Berber, N. (2009). Uloga transnacionalnih korporacija u razvoju zemalja u tranziciji, Naučni skup sa međunarodnim učešćem: *Inostrani kapital kao faktor razvoja zemalja u tranziciji*, Zbornik radova, Kragujevac, Ekonomski fakultet
2. Collina McGill, L. (2007). International Journal of Sustainable development law and policy, 3 McGill J.S.D.L.P.
3. Convention on Civil Liability for damage resulting from activities dangerous to the environment, Lugano, 1993 (2011, Mart 07). Preuzeto sa: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/150.htm>
4. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, (1972). Stockholm, Sweden
5. European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, Rome, 1950 (2009, Septembar 05). Preuzeto sa: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm>
6. Goleman, D. (2010). Ekološka inteligencija-poznavanje skrivenih uticaja onoga što kupujemo, Geopoetika
7. Jovašević, D. (2005). Zaštita životne sredine, Službeni list SCG
8. Konvencija ujedinjenih nacija o pravima deteta (*Sl. list SFRJ* br. 15/90, *Sl. list SRJ* br. 4/96 i 2/97)
9. Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/05, 88/05, 107/05 i 72/09
10. Nacionalna strategija održivog razvoja, *Sl. glasnik RS*, br. 57/8
11. Nikolić, D., Brkić, S., Gajstlinger, M., Đurđev, D., Etinski, R., Knez, R., Milkov, D., Pajvančić, M., Petrušević, N., Popov, Đ., Salma, J., Drakić, D., Lukić, T. (2009). Osnove prava životne sredine, Univerzitet u Novom Sadu – Pravni fakultet Centar za izdavačku delatnost

12. Pregled stanja životne sredine – Republika Srbija, drugi pregled, Ekonomska Komisija za Evropu, Komisija za programsku politiku u oblasti zaštite životne sredine, Ujedinjene nacije, Njujork i Ženeva, 2007 (2010, Septembar 01). Preuzeto sa: http://www.unece.org/env/epr/epr_studies/native/Serbia%20II.pdf
13. The UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention), 1998 (2011, Februar 01). Preuzeto sa: <http://www.unece.org/env/pp/>
14. United Nations Environment Programme, (2011, Mart 07). Preuzeto sa: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43>
15. United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (2011, Mart 07). Preuzeto sa: http://en.wikipedia.org/wiki/Committee_on_Economic,_Social_and_Cultural_Rights
16. Vasović, V. (2006). Ekološka kriza i savremena teorijska misao, I Nacionalna konferencija o kvalitetu života, Kragujevac
17. Zakon o potvrđivanju Konvencije o dostupnosti informacija, učešću javnosti u donošenju odluka i pravu na pravnu zaštitu u pitanjima životne sredine, *Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 38/09
18. Zakon o zaštiti životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04
19. Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04
20. Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04
21. Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađivanja životne sredine, *Službeni glasnik RS*, br. 135/04
22. Zakon o obligacionim odnosima, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 31/93 i *Sl. list SCG*, br. 1/03 – Ustavna povelja
23. Zakon o vodama, *Službeni glasnik RS*, br. 46/91, 53/93, 67/93, 48/94 i 54/96